

Ibilbide luzeak eta laburrak

Lerro hauek idazten ditudan bitartean Europako ehun bat idazle doaz Literaturaren Espresoan, Lisboan abiatu eta San Petersburgetik pasatuz Berlinen amaitzekoa den sei asteko *happening* literarioan. Edorta Jimenez da euskal ordezkarria. Ibilbide luzeko tren, inondik ere.

Ez da ordea eskuarki hain luzea izaten liburuen ibilbidea. Gero eta gutxiago irauten dute liburu dendatan. Eta ez zoritxarrez, ogi labetik atera berria bezain azkar saltzen direlako. Horregatik, aipagarria da Durangoko azokan argitaratu eta bere bide luzea jarraitzen duen liburu urrietakoa den Lourdes Oñederraren *Eta emakumeari sugeak esan zion* eleberria. Kritika onak erdiesteaz gain, irakurleek ere harrera ezin hobea egin diote liburuari, eta horren lekuko izan dira Kritika Saria eta Beterriko Liburua saria. Oñederra beste liburu bat prestatzen ari da honezkero. Irakurleak gogotsu gauzka emaitza berriaren zain.

Salmenta bideratzeko orduan, komunikabideek badeute zeresanik franko, liburu bati eskaintzen dioten espazioak baldintza bailezake hein handiago edo ttikiago batean liburuen harrera. *Manuel Bandeira: antologia* poema bilduma elebiduna da apenas oihartzunik izan ez duen perla galdu horietako bat. Joseba Sarrionandiaren itzulpena berme duen poeta portugaldarraren bilduma Pamielak argitaratu zuen, duela zenbait hilabete, eta ez zait iruditu arreta gehiegirik eskaini zaionik (poesia da, jakina... horrek dena azaltzen omen du). Manuel Bandeirak bizimoduko gauza sinpleak atzeman eta, handiuste eta harrokeriarik gabe, samurtasunez adierazten ditu. Filosofia berberaren adibide da Erein etxeak argitaratu berri duen beste poema bilduma bat ere: Karmelo C. Iribarren donostiarraren *Gainontzekoa, kontuak dira* izenekoa, hain justu. Gaztelaniaz idazten du Iribarrenek, eta bere aurreko liburuetatik hautatu eta Xabier Etxartek euskarara itzulitako poemak jasotzen dira bilduma honetan, gau giroa eta bizitzari

eszeptikotasun neurtu batez begiratzen dionaren begirada islatzen duten indar handiko poemak dira. Hona hemen ale bat, tentazioa pizteko balioko duelakoan: «Onartzea zaila badugu ere / nola pozten gaituen konprobatzeak / lagun zahar hura ere / —aspaldian ikusten ez genuena— / ez dela inora heldu. / Eta, azken finean, bera ere / gu beza-lako gizajo bat / besterik ez dela. / Eta kabroi hori / gauza beraz pozten dela!». Flotazio lerrora zuzen-zuzenean doan poesia.

Medioak direla medio

Literaturzaletasunaren sustapenari dagokionean, azken hilabeteotan berrikuntza nabarmen bat izan dugu: ETB *Sautrela* izeneko saioa hasi baita emititzen. Duina eta edergailurik gabeko mami literarioz betetakoa da Hasier Etxeberriak aurkezten duen saioa. Programa honek nekez eduki dezake *Hitzetik hortzera* baten oihartzun eta eragin mediatikoa, baina bada zerbait. Oihartzun mediatikoari ga-gozkiolarik —ez dakit zergatik, nago gehiegi kezkatzen ari naizela lerro hauetan gai horri buruz— nabarmena da gaztelaniaz eta gaztelaniazko munduari begira funtzionatzen duten Euskal Herriko komunikabideek euskarazko gai ei eskaintzen dieten atentzioa eta lekua hutsaren hurrengo izaten dela ia beti. Euskal mundura hurbiltzen diren komunikabide hauetako kazetarien ezjakintasuna eta interes falta auzo-lotsa sentitzeko modukoa da askotan, iraingarria ez esatearren. Izan ere, bada indiferentziari errespetua eta mespretxuari indiferentzia esaten dionik. Horren guztiaren adibide da prentsaurrekoetan bildutako hainbat pasadizo jasotzen dituen Goizalde Landabaso kazetari eta idazlearen *Korte bat, mesedez* izeneko liburua (Alberdania argitaletxeak bere Zerberri sailean argitaratua). Berak profesional bezala bizitako hainbat gertaera fikzioaren eta umorearen galbahetik pasa ondoren, hauek bildu eta anekdotarioaz haratago doan liburuska osatu du. Ez dauka preziorik adibidez, prentsaurrekoaren amaieran Joseba Sarrionandia bere liburua aurkeztera zergatik ez den azaldu

galdetzen duen kazetariaren pasadizoak, zoritxarrez fikzio-
tik gutxi duenak bestalde, nire iturrien arabera.

Prentsaurrekoetan mugitzen dena ez da argazkian azaltzen, eta euliak ere ez dira argazkietan azaltzen. Halaxe dio behintzat Joxemari Iturraldearen azken eleberriaren izenburuak. *Kilkerra eta Roulottea* liburuak suposatu zuen inflexio puntuaren ostean, eroso ikusten da Iturralde Reke-xo ikertzailearen ibilerak Euskal Herritik Londresera bidean kontaktzen. Besteak beste, Ignacio Martínez de Pisón izan zuen Iturralde laguntzaile aurkezpenean, eta bera izan zen, hain justu, aipatu zuena idazle askok Kafka izan nahian xahutzen dituztela haien ahaleginak; berak ostera, Iturralde bezala, Graham Greeneren aldeko apustua egi-ten zuela esan zuen: alegia, istorioak ahalik eta ongien kontaktzen saiatzen den idazlearen aldekoa. Kafka bakarra baita, eta irekitzen zituen ateen beretzat baino ez zuten ba-lio. Graham Greene istorioen kontatzaile baten, ez zen gu-txiago Ernest Hemingway ere. Alberto Barandiaran kazeta-riak *Gaizkileen faktoria* eman du argitara, Hemingwayk eus-kaldun batzuekin Kuban osatu zuen espioitza taldea aitzai-
kia gisa hartu eta sanferminetako Hemingway mozkortiaz haraindira, idazle estatubatuar handiak euskaldunekin zi-
tuen harreman estu eta ez hain ezagunak nabarmenaraziz.

Ez nuke ahaztu nahi Jokin Muñozen *Atlantidara biajia* —*Memory boom*— izenekoa ere. Bidaia-pentsamendua-fik-zioa nahasten ditu, genero hibridoek duten gaurkotasuna-
ren adibide den liburu eder honek. (Auto)ironiaz eta begi zorrotzez idatzitakoa, euskaltasuna eta nafartasunaren gaiak jorratzen ditu, Erriberarekin gertatu den idealizazioa auzitan jarritz, adibidez. Euskal Herritik sortutako mundu ikuskera bat kritikatu nahi izan du modu ludiko-festiboan Jokin Muñozek bere aurreko biak bezain interesgarria den liburu honetan.

Merkatuaren kezka

Lehen ere aurreratu dugu zerbait. Kezka orokorra da eta ez soilik liburuari dagokiena. Kultur produktu gehien

kasua da, orain arte krisitik aparteago ibili diren disko industriena ere bai. Garbi esanda: ez da saltzen. Berrikuntza izate hutsagatik liburu berriak erosten zituen irakurleko fidelaren kopurua jaitsi egin da, erosketaren pultsioa lasatu, zalangatu egin da. Bilboko liburu azokan, berriz ere, euskarazko liburuen salmenten eskasaz kezu ziren liburu saltzaileak. Liburukote bat eskuetan hartu eta horrelaxe mintzo zitzaidan saltzaileetarik bat: «Azkenean honexen kontura bizi gaituk denok ere». Eskuetan zeukan liburua, Arturo Pérez Reverteren azken alekotea zen.

Ausardia eta sakontasun gehixeagoko liburua nahiago ditut nik bederen, orrialde kopuruz xumeak izango badira ere. Miren Agur Meaberen *Azalaren kodea*, kasu, poesiaz idor dabiltzan hilabete hauetako sorpresarik atseginena izan dena.

Gezurrak, gezurrak, gezurrak... Eta desirak

Gezurrak, *gezurrak, gezurrak*. Horixe da Iban Zalduaren ipuin bildumaren izenburua. Izenburutik bertatik hasita, liburu erakargarri eta bitxia da Erein argitaldaria kalera-tutakoa, inon halakorik bada: *Simulakroak, Inbusteriak, As-mazioak, Iruzurak, Ameskeriak* eta *Esamesak*. Sei ataletan banatu du Iban Zalduak bere gezur inbentarioa. Hogeita sei ipuin labur hauetan denetarik aurki daiteke: erreflexio ideologiko ironiaz zipriztinduak, Cortazarren eskolarekin zorretan dauden eta irakurlea harritzen duten artefaktu literarioak nahiz idazleak bere biografia abiapuntu hartuta fikzioan txertatzen dituen joko politikak... Azken sail hone-takoen artean adibide nabarmenetako bi, *Ni Euskadiko Ez-kerrako militantea izan nintzen* eta *Ipuin estatubatuarra* izene-koak dira. Azken honek, Iban Zalduak Gerardo Marku-letarekin erdibana argitaratutako *Ipuin euskaldunak* izene-ko hura dakarkio gogora irakurle konplizeari: liburu er-dibana argitaratzen duten bi idazleren ego puztuen artean sortzen diren arazo eta ezinikusiak aipatzen dira ipuinean, beti umorea baltsamu hartuta (guk dakigularik Gerardo Markuleta eta Iban Zalduaren artean gauzak ez ziren hain

urrun iritsi). Estimatzekoa da bestalde, Zalduak gaiak egunerokotasunera ekartzeko egiten duen ahalegina: ETTak, mehatxu paskinak etab. ditu sarri aipagai, Borgesen aitzakiarekin ipuin *literarioagoak* egiten ere badakien arren. Merez du mesanotxe bat liburu honek. Nork ez du bere gaumahaitxoan gezurren bat ezkutatuta? Liburuko kontrazalean garbi geratzen den eran, bizitza ezinezkoa izango litzaiguke gezurrik gabe. Aspergarria izango litzaiguke bizitza, Iban Zalduak etengabe begia keinatuz proposatzen dizkigunak bezalako jokoetan parte hartu gabe.

Ipuin bilduma ez da, izan ere, denetarik sar daitekeen zakua. Bere egituraketa bereziki zaindu duen beste idazle bat Ana Urkiza dugu. Elkarlanean etxeko sail nagusiko berrehungarren alea den *Desira izoztuak* izeneko ipuin bilduma, desiraren inguruan hezurramitu du idazle ondarrutarrak. Bitan banatu ditu desirak: ezkutukoak eta agerikoak, bi hauez gain beste hainbat azpisail osatzea irakurlearen esku utziz. Honokoa bere lehen ipuin bilduma izan arren, liburu konpaktua osatu du.

Eta egiatan ari naiz. Ustez behintzat.

Mesanotxe bat merezi duten liburu gehiago

Ana Urkizarena lehen liburua bazen, lehen liburuak argitaratu dituzten idazle gehiago ere aipatu behar dira azken hilabeteotan. Izan ere, 1969-73 urteen tartean jaiotako hiru idazle gazteren lehen liburuek ikusi dute argia, hiruak Elkarlanean argitaletxearen eskutik. Ana Urkizaren aipatutakoaz gain, Julen Gabiria galdakaoarraren *Connema gure bihotzetan* eleberria eta Xabier Etxaniz Rojo donostiarraren *Begiak itxi eta kitto* ipuin bildumak dira Elkarlanean etxearen apustua osatzen duten *troika* gaztearen partaide. Hiruak zaku berean sartzerik ez dagoen arren —ez dute elkarren artean zerikusi gehiegirik, nork bere idazkera eta tonu bereiztua izaki—, beren lehen liburua izateak lotzen ditu hiruak. Aipatu hiru idazleek badute beste puntu komun bat ere: hango eta hemengo lehiaketatan sarituak izan dira, literatur lehiaketek batzuei

behintzat zerbaiterako balio izan dietela frogatuz. Zain daude idazle berriak. Idazten edo ez. La Bruyère-ren ai-puak dioenez, idazle batzuen meritua ongi idaztean bada-tza ere, beste batzuen ez idaztean datza.

Idazteko erak eta generoak anitz daude ordea. Inte-resgarrienetako bat gutunena da, gutun bidez izan baiti-tuzte hainbat idazlek makina bat iritzi trukaketa argigarri. Aurrez Mirandekin egin zuen eran, Andima Ibiñagabei-tiaren gutunak argitaratu ditu Susa argitaletxeak. *Erbeste-tik barne-minez* izenekoak, Ibiñagabeitiak 1935-67 urteen bitartean Jon Mirande, Jokin Zaitegi, Koldo Mitxelena eta beste hainbati igorritakoak biltzen ditu. Hona hemen, sorkuntza prozesuaren gaineko gorabeherei buruz mintzo den gutunaren zati bat, Andima Ibiñagabeitiak Miranderi igorria, hain justu: «Emen dizut zure atzokoa, eskutitz bi-ziki pulita alajainkua. Arritzekoa, aro-zoragarri ontan, Musek, zurekiko, ain elkor izatea. Aien titi anpatuatatik edoskiren edoskiz, esne goxorik aoratuko al zaizu gogola-nean murgiltzeko eta zer onik ontzeko. Ni ere, aitortu be-har dizut, antzu nabilkizu aspaldi ontan».

Berredizioak

Liburu berriez gain, azpimarratzekoa da Jon Miranderen obra osoaren berredizioa egin duela Hiria argitaletxeak. Interesgarriak izan ziren oso Txomin Peillenek Baionako fakultatean Jon Miranderen obra osoaren aurkezpenean esandakoak. Besteak beste, herri batek heldutasunera hel-du behar badu bere buruaz trufa egiten jakin behar duela, eta Jon Mirandek, umore beltzaren erabile fina izaki, gaur egun *Ostiela* edo *Napartheid* aldizkariak darabilten bidea erraztu zuela bere garaian, hainbat jenderen aurrean gaiz-ki ikusia egon zen arren umore beltz hori erabili eta pro-bokazioaren sustatzaile izanaren kariaz.

Ezin ahantzi, bestalde, Anjel Lertxundik 1973an argi-taratu zuen *Goiko Kale* eleberri laburraren berredizio gaur-kotua ere aurkeztu berri duela Alberdania etxeak, autoreak berak okasiorako egindako hitzaurre eta guzti. Lertxundi-

ren hitzetan «*Goiko Kale*, besteak beste, sekularizazio garai hartan, literaturaren alde apustu egin zuen pertsona baten lekukotza da: erlijioak ordu arte bere bizitzan bete zuen esparru izugarritik ihesi zebilen idazle batena».

Berredizioekin amaitzeko, bitxikeria bat: Gabriel Arestiren heriotzaren 25. urteurrena ospatu den honetan, haren libururik esanguratsuenetakoa den *Harri eta herri* agortua dago. Aipa dezadan, bide batez, idazle honek zein beste hainbatek beren idazkien eduki konprometituengatik zentsurarekin izan zituzten arazoak ezin hobeto azaltzen direla Joan Mari Torrealdairen *Artaziak* entseguan.

Gaur egun ez dagoela zentsurarik diote. Noizko *Harri eta herri* liburua berrargitalpena?j